

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 8, Sayı/Issue: 2, Ağustos/August 2024]

Orhan AY

<https://orcid.org/0000-0002-5836-8911>

Dr.

orhanedeb_56@hotmail.com

Milli Eğitim Bakanlığı

<https://ror.org/00jga9g46>

Bir Münâcât Örneği Olarak Kul Deli Münâcâtı

The Munajat of Kul Deli as an Example of Munajat

Araştırma Makalesi | *Research Article*

Geliş Tarihi | *Date Received*: 15.06.2024

Kabul Tarihi | *Date Accepted*: 22.08.2024

Yayın Tarihi | *Date Published*: 30.08.2024

Atıf | *Citation*

Ay, O. (2024). Bir Münâcât Örneği Olarak Kul Deli Münâcâtı. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 8(2), 1044-1063. <https://doi.org/10.34083/akaded.1501921>

Ay, O. (2024). The Munajat of Kul Deli as an Example of Munajat. *Journal of Academic Language and Literature*, 8(2), 1044-1063. <https://doi.org/10.34083/akaded.1501921>

Makale Bilgisi | *Article Information*

Değerlendirme <i>Review Reports</i>	Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki İç Hakem+İki Dış Hakem) <i>Double-blind. (Two External Referees)</i>
Etik Beyan <i>Ethics Statement</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur <i>Ethical principles were followed during the preparation of this study</i>
Etik Kurul Belgesi <i>Ethics Committee Approval</i>	Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmenmektedir <i>Article does not require an Ethics Committee Approval.</i>
Etik Bildirim <i>Complaints</i>	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması <i>Conflicts of Interest</i>	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir <i>The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest</i>
Benzerlik Taraması <i>Similarity Checks</i>	Yapıldı <i>Yes - iThenticate</i>
Telif Hakkı ve Lisans <i>Copyright&License</i>	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır <i>Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International</i>

© Orhan AY | Creative Commons [Attribution-NonCommercial 4.0 International](#)

Allah'a yalvarmak, yakarmak, istek ve niyâzda bulunmak anlamlarına gelen münâcât, Türk edebiyatının ilk dönemlerinden beri kullanılan bir türdür. Manzum ve mensur şeklinde yazılan münâcâtlar, İslâmiyet'ten sonra ilk olarak Arap edebiyatında ortaya çıkmış, oradan Fars ve Türk edebiyatlarına geçmiştir. Klasik Türk edebiyatında ilk örneği Ahmed Fâkih tarafından yazılan münâcât, bu edebiyatın son devri olan XIX. yüzyıla kadar etkisini artırarak devam etmiştir. Müstakil münâcâtlar olduğu gibi mürettep divânlarda, mesnevi ve değişik manzum eserlerde münâcât kısımlarına rastlamak mümkündür. Münâcâtlar günahlardan nedamet edip pişmanlıkla Allah'a tövbe ve istiğfar niyetiyle yazıldığından edebî kaygılardan uzak, içten ve samimi bir üslup; sade ve anlaşılır bir dille yazılmışlardır. Türk edebiyatında genel olarak aruzun kısa kalıpları kullanılmakla beraber çalışmamızın konusunu teşkil eden Kul Deli Münâcâtı'nda olduğu gibi bestelenmek amacıyla 8'li hece ölçüsüyle yazılan ve nakaratlar ihtivâ ettiğiinden belirli bir ezgiyle söylenen münâcâtlar da mevcuttur. Bu çalışmayla kaynaklarda hayatı hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmayan Şair Kul Deli'ye ait Diyanet İşleri Başkanlığı Yazma Eserler Kütüphanesi Dewey 810 23 numarada kayıtlı yazmanın 57a-59a varakları arasında yer alan münâcâtın transkripsiyonu ve tahlili yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk edebiyatı, münâcât, Kul Deli, Kul Deli münâcâtı.

Abstract

Munajat, which means begging, pleading, requesting and supplicating to Allah, is a genre that has been used since the early periods of Turkish literature. Munajats written in verse and prose first appeared in Arabic literature after Islam, and from there they passed on to Persian and Turkish literature. Munajat, the first example of which was written by Ahmed Fâkih in classical Turkish literature, dates back to the 19th century, the last period of this literature. It continued to increase its influence until the century. It is possible to come across sections of munajat in composed divans, mesnevi and various poetic works, as well as in independent munajats. Since the supplications are written with the intention of regretting sins, repenting to Allah and seeking forgiveness, they have a sincere and sincere style, far from literary concerns; They are written in simple and understandable language. Although short forms of aruz are generally used in Turkish literature, there are also munajats that are written in 8-syllable meter and sung with a certain melody because they contain refrains, as in the Kul Deli's Munajat, which is the subject of our study. In this study, the supplication between the pages 57a-59a of the manuscript registered in the Manuscripts Library of the Presidency of Religious Affairs, Dewey 810 23, belonging to the poet Kul Deli, about whose life there is no information in the sources, was transcribed and analyzed.

Keywords: Turkish literature, munajat, Kul Deli, the munajat of Kul Deli.

Giriş

نجو (necv) kökünden türemiş olan münâcâtın kelime anlamı fısıldaşmak, gizlice söyleşmektir. Terim olarak kulan Cenâb-ı Hakk'a hitaben dua ve niyâzda bulunması (Şemseddin Sami, 1996: s.1407); yüce Mevla'sına yalvarması (dua), yakarması (niyâz), dileklerini ona arz etmesi, onu övmesi ve bağlılığını bildirmesi için yazılan şiir ve düz yazılardır (Uludağ, 1995, s. 384-385). Daha geniş bir ifadeyle münâcât, günahlara karşı pişmanlığın dile getirilerek tövbenin kabulü için samimiyet ve içtenlikle rahmet ve mağfireti bol olan Allah'a yalvarıp yakarmak amacıyla yazılan şiirlerdir (Dini Terimler Sözlüğü, 2009, s. 262). Bu minvâlde düşünüldüğünde Hz. Âdem'le Havva'nın cennette kendilerine yasaklanan meyveyi yemek suretiyle Allah'ın emirlerini çiğnedikten sonra pişmanlık duyup tövbe ederek Allah'a yalvarıp yakarmaları; Hz. Musa, Hz. Nuh ve Hz. Yunus'un dualarında nefislerine zulmettiklerini söyleyerek Allah'ın mağfiretine sığınmaları (Bkz. El-Hud 11/47, el-Kasas 28/16, el-Enbiya 21/87)* münâcât türünün ilk örnekleri sayılabilir. Bu hususta Demirayak şöyle der: "Tüm peygamberler Allah'a yakarış anlamında münâcâta bulunmuşlar ve ümmetlerini bu konuda teşvik etmişlerdir. Münâcât bu mivalde tüm peygamberlerin ortak sünnetlerindedir." (2018, s. 6). Hadis kaynaklarında da Hz. Muhammed'e nispet edilen çok sayıda münâcât örneği mevcuttur (Kartal, 2018, s. 500).

Arap edebiyatında günümüz münâcât şekline yakın manzum münâcât türünün ilk örneğini Hz. Ebû Bekir vermiş, onu Hz. Ömer ve Hz. Ali takip etmiştir. Ardından ashaptan Hasan bin sabit, Muaviye bin Ebû Süfyân (ö. 60), Numan bin Beşir el-Ensârî (ö.64), Amr bin Ahmer el-Bâhilî (ö. 75) ve Zeynelâbidîn Ali bin el-Huseyn bin Ali'nin (ö. 94) münâcâtları İslâm edebiyatının ilk münâcât örnekleri sayılmak- tadır (Demirayak, 2018, s. 7-8). Abbasiler döneminde zuhur eden tasavvuf hare- ketleriyle münâcât türü şekil ve muhtevâ açısından bağımsız bir tür olarak varlığını sürdürmüş (Demirayak, 2018, s. 3), bu dönemde Hz. Peygamber'in birtakım duaları tasavvuf erbâbınca söylenen münâcâtlara ilham kaynağı olmuştur (Macit, 2020: s. 562-564). Hasan-ı Basrî (ö.110), Râbia el-Adeviyye (ö.185), Zünnûn el-Misrî (ö. 245) gibi pek çok ünlü mutasavvif manzum münâcât örnekleri vermiştir (Demirayak, 2018, s. 8-9).

Münâcâtlarda Allah'la konuşmuşçasına samimi ve içten bir üslup tercih edildiğinden sade ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Allah'a karşı tövbe ve istiğfar dilenmiş, günahkârlık ve pişmanlık duyguları nedeniyle Allah'ın yardım ve inayeti talep edilmiştir. Genel olarak şairler, günahkâr olduklarını dile getirerek bağışlanmaları için Allah'a yalvarıp yakarmışlardır. (Demirayak, 2018, s. 15).

Münâcâtlarda işlenen günahlara karşı pişmanlık ön plana çıktığından Allah'ın inayet ve mağfiretine sığınma söz konusudur. Münâcâtın temeli dua ve yakarış üzerine olduğundan duanın kabulü için birtakım vesileler aranmıştır. Şairler tövbe ve diğer isteklerinin kabulü için daha çok Allah'ın 99 ismini ihtiva eden esmâ-i hüsnâyı vesile kılarak yakarışta

* Bu çalışmada yer alan ayetlerin açıklamasında *Kuran Yolu Meali*. (2015). *Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları* esas alınmıştır.

bulunmuşlardır. Bunu yaparken de “En güzel isimler Allah’ındır, bu güzel isimlerle O’na dua edin.” (El-Araf 7/180) ayetini delil getirmişlerdir (Demirayak, 2018, s. 9-10,15-16).

1. Arap ve Fars Edebiyatında Mûnâcât

İslâm dininde bir ibadet çeşidi olan dua ve yakarışların nazma ve nesre dökülmesiyle ortaya çıkan mûnâcât türünün ilk örneklerini muallakâ şairi Lebîd bin Rebîa (ö. 40), sahâbeden Abdullah bin Revâha (ö. 8) ve dört halife vermiştir. Bunu Hz. Hüseyin ve oğlu Zeynelâbidin’e (ö. 94) atfedilen mûnâcâtlar takip eder (Koçin, 2011, s. 23). Zamanla Arap yarım adasından İran, Hindistan, Kuzey Afrika’ya yayılan İslâmîyet; yerleştiği yerlerde toplumun dinî inançlarının yanı sıra edebiyatı üzerinde de derin bir etki bırakmıştır. İslâmî dönemde Arap edebiyatında ortaya çıkan mûnâcât, İran’ın İslâm orduları eliyle fethinden sonra Arap edebiyatından Fars edebiyatına geçmiştir. Mûnâcât türü Fars edebiyatında tasavvufî remiz ve istiârelerle zenginleşerek (Demirayak, 2018, s. 12) varlığını devam ettirmiştir. Fars edebiyatının ünlü şairlerinden olup Türk edebiyatını derinden etkileyen Genceli Nizâmî (ö. 661) ve Hâce Abdullah el-Ensârî el-Herevî (ö. 481) Farsça yazdıkları manzum mûnâcâtlarıyla Türk edebiyatında ilk mûnâcât örneklerini yazan şairlerimize ilham kaynağı olmuştur. Onlardan sonra gelen büyük mutasavvif şairler olan Ferîdüddin Attâr (ö. 618), Abdurrahman Câmî (ö. 898) ve Mevlânâ Celâleddin Rûmî (ö.672) yazdıkları Farsça mûnâcâtlarla Türk edebiyatında mûnâcât türünü yazan şairlere örneklik teşkil etmiştir (Koçin, 2011, s. 26-27).

2. Türk Edebiyatında Mûnâcât

İslâmî dönemde Arap edebiyatında ortaya çıkan mûnâcât 10. /11. yüzyıllarda Fars edebiyatına oradan da dîvân edebiyatıyla birlikte Türk edebiyatına geçmiştir. Dîvân şairleri mûnâcât türlerinde işlenen konulara kutsiyet atfettiklerinden mürettep dîvânların ve müstakil mesnevilerin başında bu türü kullanmayı gelenek hâline getirmişlerdir (Pala, 2022, s. 340).

Türklerin İslâmîyeti kabulüyle beraber mûnâcât türü Türk edebiyatında yer edinmiştir. Türk-İslâm edebiyatının en eski ürünlerinden olan *Kutadgu Bilig*’in başındaki tevhidde mûnâcât niteliği taşıyan beyitler ve Hoca Ahmed Yesevî’nin (ö. 562) *Dîvân-ı Hikmet* adlı eserinde yer alan altıncı hikmet Türk-İslâm edebiyatının ilk mûnâcât örnekleri sayılmışlardır. Anadolu sahasında eser yazan Ahmed Fâkih ve Sultan Veled’in (ö. 712) mûnâcâtları ise Klasik Türk edebiyatının ilk mûnâcât örnekleri kabul edilmiştir. (Macit, 2020, s. 562).

Dîvân edebiyatı geleneği içerisinde eser veren şairlerin nerdeyse tamamı mûnâcât yazmış olup Ahmed-i Dâî (ö. 824) , Şeyhî (ö.832), Ali Şir Nevâî (ö. 906), Adlî (ö.918), Fuzûlî (ö. 963), Muhibbî (ö. 974), Bahtî (ö. 1026), Azmîzâde Hâletî (ö. 1040), Nefî (ö. 1044), İsmetî (ö. 1076), Nâilî (ö. 1077), Necîb (ö.1084) ve Esrâr Dede(ö. 1211) gibi şairler en güzel mûnâcât örneklerini vermişlerdir. (Macit,2020, s. 562-564) Tasavvufî Türk edebiyatı şairleri dîvân şairlerine oranla daha çok mûnâcât yazmışlardır. Yunus Emre (ö. 720), Dede Ömer Rûşenî (ö. 892), Eşrefoğlu Rûmî (ö. 874), Kemal Ummî (ö. 880), Seyyid Nizamoğlu

(ö. 1010), Niyâzî-i Mısrî (ö. 1105), Sezâî-yi Gülşenî (ö. 1151), Kuddûsî (ö. 1849) ve Ahmed Remzi Akyürek (ö. 1944) manzum münâcât yazan başlıca mutasavvıf şairler olup dîvân şairlerine göre daha sade, lirik, duygulu ve rikkatli münâcâtlar yazmışlardır (Macit, 2020, s. 562-564).

Başta gazel, murabba, mesnevi, rubâî ve kaside olmak üzere Türk edebiyatının hemen hemen tüm nazım şekilleriyle yazılan münâcâtlar mevcuttur. İlk münâcâtlar mesnevi nazım şekliyle yazıldıkları halde süreç içerisinde daha çok gazel nazım şekliyle münâcât yazılmıştır (Koçin, 2011, s. 90-91). Genel olarak manzum olarak yazılmakla birlikte Sinan Paşa *Tazarru 'nâme'si* gibi tamamen mensur yazılan münâcâtlar da mevcuttur.

Türk edebiyatında eser veren şairlerimiz dinî-tasavvufî, edebî, tarihî ve coğrafi metinlerde klasik eser tertibine uyarak genel olarak tevhidlerden sonra münâcâta yer vermişlerdir (Koçin, 2011, s. 32). Bunun aksine Bağdatlı Rûhî (ö. 1014), Sultan I. Ahmed (Bahtî) (ö.1026), Nihâlî gibi birtakım şairler dîvânlarına münâcâtla başlamışlardır. Taşlıcalı Yahyâ'nın (ö. 990) *Yusuf u Züleyhâ'sı* Ahmed Fakih'in *Kitâbü Evsâf-ı Mesâcidi'sh-Şerîfe* eseri gibi münâcâtla başlayan mesneviler de mevcuttur (Koçin, 2011, s. 35).

Türk edebiyatında dîvânların başında veya tevhidlerden sonra gelen münâcât kısımlarında genel olarak münâcât başlığı kullanılmış, dîvânların gazeliyât kısımlarında yer verilen münâcâtlarda ise başlık kullanılmamıştır. (Koçin, 2011, s. 86)

13./14. yüzyıllardan itibaren yazılan münâcâtlarda daha çok hezec bahrinin mefâ'îlün/mefâ'îlün/fe'ûlün, mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün, mef'ûlü/mefâ'îlü/mefâ'îlü/fe'ûlün kalıpları kullanılmıştır. Hezec bahrinden sonra en çok kullanılan kalıplar ise remel bahrinin fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün, fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün ve fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilün kalıplarıdır (Koçin, 2011, s. 92-93).

13./14. yüzyılda yazılan münâcâtlar vezin ve kafiye yönünden kusurlu oldukları halde 15./16. yüzyıllardaki münâcâtlarda ahenk unsurları olan vezin ve kafiye kullanımında tam bir kusursuzluk hâkimdir. Münâcât örneklerinde mukayyed kafiye kullanılmakla birlikte daha çok tam kafiye kullanılmıştır (Koçin, 2011, s. 95-96).

3. Mahlas Kullanımı ve Kul Deli

Türk edebiyatında şairler; siyasî, içtimaî, ekonomik ve şahsi sebeplerden ötürü "mahlas/tapşırma" olarak adlandırılan takma ad kullanmışlardır. Mahlas kullanma geleneğinin çok eskilere dayandığı ve kaide haline geldiği Türk edebiyatında aynı ismi taşıyan çok sayıda şair olduğundan karışıklığa mahal vermemek için mahlas kullanılmıştır (Kaya, 2003, s. 40-41). Mahlas kullanmanın bir başka nedeni de şairlerin mahlas sayesinde dinleyici ve okuyucuların zihinlerinde mistik ve esrarlı bir portre çizmeye çalışmak istemeleridir (Elçin, 1988, s.48). Mahlaslar, ismin başına veya sonuna bir sıfat getirilerek, ismin dışında bir takma ad kullanılarak, rüyada veya birisi tarafından gerçek hayatta şaire verilerek, çevrenin etkisi veya şairin kendisi tarafından alınarak oluşturulmuştur (Kaya, 2003, s. 43-45). Türk edebiyatının yüzyıllarca geniş bir coğrafyada varlık göstermesi,

iletişim imkânlarının kısıtlı olması, şairlerce beğenilen güzel manaya sahip mahlasların kullanılmak istenmesi gibi çeşitli sebeplerle divan ve halk şiirinde birtakım ortak mahlaslar kullanılmıştır. (Erdoğan, 2009, s. 64-65). Zamanla ortak mahlas kullanımı çok yaygınlaşmış ve dîvân edebiyatında “Abdî, Arif, “Feyzî, Şeyhî” gibi mahlasları kullanan şairlerin sayısı yirmiye aşmıştır (İsen, 1989, s. 22-27). Âşık edebiyatında da ortak mahlas sorunu olup “Bezmi, Civan, Cünunî, Devamî, Dildarî, Gülşenî, Hicranî, Hayalî, İrfanî, Kararî, Kâtibî, Kusurî, Lisanî, Mevcî, Pesendî, Talibî, Ceyhunî, Cemalî, Cevlanî, Feryadî, Figanî, Gedâyî, İhsanî, Noksanî, Serdarî, Sıdkı, Emrah, Fedayî, Kemalî, Kenzî, Seyranî, Türabî” gibi mahlaslar birden fazla halk ozanı tarafından kullanılmıştır (Koz, 1987, s. 169-179). Bununla birlikte bu makalenin konusunu teşkil eden şair Kul Deli gibi “kul” takma adını kullanarak mahlas oluşturan çok sayıda halk ozanı da mevcuttur: Kayıkçı Kul, Kul Nesîmî, Kul Himmet, Kul Mehmet bunlardan birkaçıdır.

Münâcâtında “Kul Deli” mahlasını kullanan şairin hayatına dair kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Ancak şairin münâcâtından yola çıkarak onun hayatında birtakım sıkıntılar yaşadığını, bu sıkıntılardan kurtulmak için Allah’a el açıp niyâzda bulunduğunu söylemek mümkündür. Şairin “Kul Deli” mahlasını niçin kullandığı bilinmemekle birlikte münâcâtında geçtiği üzere delilikten mustarip olup bezdiği ve üzerindeki deliliğin kalkması için Allah’a dua ettiği görülmektedir.

4. Kul Deli Münâcâtı Nüşâ Tavsifi

Kul Deli Münâcâtı Diyanet İşleri Başkanlığı Yazma Eserler Kütüphanesi Dewey 810 23’te kayıtlı yazmanın 57a- 59a varakları arasında yer almakta olup her varak 18 satır ve 2 sütundan oluşmaktadır. Eser nesih ve manzum yazı türüyle nohudi renkte filigransız kâğıt üzerine yazılmıştır. Eserin şirazesı dağılmış, bazı varaklarında mürekkep lekeleri ve yırtıklar oluşmuştur. Eserin dış ölçüleri 180x1120 mm, 140x80 mm’dir. Yazmanın 59a varağında ferağ kaydı olup eserin 13 Cemaziyülâhir 1298 /12 Mayıs 1881 tarihinde Hafız Ahmed’in talebesi Seyyid Muhammed tarafından istinsâh edildiğine dair bir bilgi mevcuttur.

5. Kul Deli Münâcâtı Dil, Üslup ve Şekil Özellikleri

Kul Deli Münâcâtı, 168 mısra/ 42 dörtlükten ibaret olup 8’li hece ölçüsüyle ve düz kafiye şeklinde yazılmıştır. Ahengi sağlamak için uyak ve redif kullanılmıştır. Şair, duygu ve düşüncelerini ifade ederken sanat endişesi taşımadan samimiyetle doğrudan Allah’a yöneldiğinden duygulu ve rikkatli bir üslup tercih etmiş; sanatlı ve süslü söyleyişten ziyade derin bir lirizm içerisinde sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır.

Kul Deli, günahlara karşı af ve bağışlanma dilemek suretiyle Allah’a niyâzda bulunduğundan samimi ve içten bir üslup tercih etmiştir. Ayrıca münâcâtta “Yalvarırım saña Allâh” ve “Kapuña gelmişem Allâh” dizelerini nakarat olarak kullanmıştır. Bu durum münâcâtın dinî törenlerde okunmak ve bestelenmek amacıyla yazıldığının bir göstergesi olabilir.

6. Kul Deli Münâcâtı Muhtevası

“Bir kimsenin kendisini tamamen sevdiğine vermesi, sevgilisinden başka güzel görmeyecek kadar ona düşkün olması” (Uludağ, 1991, s. 11) anlamına gelen aşk, tasavvufta “aşırı sevgi” anlamında kullanılmaktadır. Mutasavvıflar, sevgi ve muhabbeti çeşitli kısımlara ayırarak son mertebeye aşkı koyarlar. Onlara göre aşk, sevginin en mükemmel şeklidir. Tasavvufî inanışa göre aşk, sevenin (kul) sevgilide (Allah) kendini yok edip her şeyde onu bulmasıdır. Kul, Allah aşkı vesilesiyle kötü hasletlerden sıyrılarak Allah’a layık biri olmak için ona yaklaşıp ilticâ eder (Uludağ, 1995, s. 59). İslâmî inanışa göre kulla Allah arasında karşılıklı bir sevgi bağı vardır. Kul, Allah’ı sevdi mi Allah da onu sever. Allah sevgisini kazanan bir kul ona kurbiyet duyar, böylece duaları daha çok kabul olur. Hadis-i kudsiye göre Allah bir kulunu sevdi mi onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olur. Böyle bir durumda kul, Allah’ın gözetimi ve denetimi altında olur. Allah’ın dostluk ve muhabbetini kazanarak ona yakın olur, böylece duaları daha çok kabul olur (İmam Nevevî, 1991, s. 270). Bu nedenle münâcâtlarda şairler Allah’ın aşk ve muhabbetini talep eder. Bu minvâlde Kul Deli, münâcâtın farklı yerlerinde tekrarladığı “Yâ ben kime varam Allâh/ Seninle söyleşem Allâh/ Seninle uyanam Allâh/ Seninle geçeyim Allâh/ Seninle gireyim Allâh” dizeleriyle samimi ve içten bir şekilde sevgi ve bağlılığını dile getirerek her halinde Allah’la beraber olmayı, ona yakınlık ve kurbiyet duymayı arzu etmektedir. Bu minvâlde Kul Deli, aşağıdaki beyitte geçtiği üzere ilâhî aşkla kalbini doldurmak suretiyle istek ve taleplerini kabul etmesi için Allah’a münâcâta bulunmaktadır:

İlâhî ağlaram güldür
 ‘Aşkîñ ile kalbim doldur
 Deliliği benden kaldır
 Kapuña gelmişem Allâh

İslâm inancına göre günahın büyüklüğü ne olursa olsun kul; Allah’tan ümidini kesmemeli, onun dergâhına bağışlanma için ilticâ etmelidir. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de Allah günahkârlara hitaben “De ki, ey kendi aleyhlerine olarak günahta haddi aşan kullarım! Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu o çok bağışlayıcı, çok merhamet edicidir.” (El- Zümer, 39/53) diye buyurmaktadır. Bu nedenle münâcâtlarda şairlerin günahlarının çokluğu ve büyüklüğünü itiraf ederek Allah’ın sonsuz kerem ve ihsanına güvenip tövbe ettikleri görülmektedir. Bu hususu Kul Deli’de de görmek mümkündür. Aşağıdaki dörtlüklerde görüldüğü üzere Kul Deli; nefesine uyararak işlediği günahlara karşı pişmanlığını dile getirmekte, Allah’ın affının genişliğine sığınarak bağışlanma dilemekte ve tövbesinin kabulünü talep etmektedir:

Saña dirim yâ ilâhî
 Señsiñ sultanlarıñ şâhı
 Buñca itdim hem günâhı
 Bağışla sen beñi Allâh

Nefsin hevâsına uydum
Günâh deryâsına daldım
Tövbe idüp nâdim oldum
'Afv eylesen hemân Allâh

Tasavvufî literatürde kul, “beyne’l-havf ve’r-recâ” olarak tabir edilen korku (havf) ile ümit (recâ) arasında bir hayat yaşamalıdır (Uludağ, 1995, s. 430). Kulda cehennem azabına duçar olma korkusu ve cennet nimetlerine kavuşma ümidi birlikte olmalıdır. Nitekim Yüce Allah, Kur’ân-ı Kerîm’de “Korku ve ümit içinde rablerine ibadet ve dua etmek üzere vücutları yatak görmez, kendilerine verdiğimiz rızıktan da Allah için harcarlar.” (el-Secde, 32/16) diye buyurarak müminde korku ve ümit duygularının beraber olması gerektiğine değinmiştir. Bu minvâlde aşağıdaki dörtlüklerde görüldüğü üzere Kul Deli, münâcâtının pek çok yerinde “havf ve recâ” dengesini gözeterek cehennem azabından kurtulup cennete girmek için niyâzda bulunmaktadır:

Yüzüm karasına bakma
Cehennem nârına yakma
Beni ‘âsilere katma
Yalvarıram saña Allâh
Şükür hamdım ni‘metine
Gark eylesen rahmetine
Halk itdiğin cennetine
Seninle gireyim Allâh

Genelde duaların daha çok kabulü için münâcâtlarda Allah’ın en güzel isimleri olan esmâ-i hüsnâyâ tevessül edilir. Kul Deli, bu geleneğe uyarak dualarının kabulü için esmâ-i hüsnâdan olan “Bârî”, “Kayyûm” ve “Ganî” isimlerine tevessül etmekte, işlediği çok sayıda günaha karşı bağışlanma dilemektedir:

Kapuña geldi bir gedâ
Sâ’il kibir ider nide
Mahrûm itme Bârî Hudâ
Kapuña gelmişem Allâh
Ta’rîf idüp söyleyeni
Yazup dahı diñleyeni
Lutfuñla yarlığağıl yâ Ganî
Bugün bizi hemân Allâh

Münâcâtlarda zaman zaman tarihi şahsiyetlere ve önemli olaylara telmihte bulunmaktadır. Kul Deli, tarihi şahsiyetlerden olan ve mistik görüşleri nedeniyle darağacında asılarak idam edilen mutasavvıf şair Hallâc-ı Mansur’a (ö. 309) (Uludağ, 1997, s. 377-381) telmihte bulunarak kendisini onunla özdeşleştirmiştir:

Mansûr gibi boynum darda
Kan akıtmak vardır serde

Devâ eyle kamu derde
Kapuña gelmişem Allâh

İnsan üstesinden gelemediği sorunlar karşısında bunalıma girip birtakım sıkıntılar yaşayabilir. Böyle bir durumda derdini dökecek, kendisine yardımcı olacak birilerini arar. Kul Deli, münacatında Allah'ı kendisine yakın hissettiği için tasa ve sıkıntılardan kurtulmak için Allah'ın kerem ve ihsanını umarak kapısına geldiğini belirtmektedir. Bu durum onun hayatında birtakım sıkıntılar yaşadığını da göstermektedir:

Çokdur gönlümde tasa
Kerem eyle gitsün gussa
İsterim fazlından hisse
Kapuña gelmişem Allâh

İslam inancına göre Allah yolunda ölmek kadar muteber bir makam yoktur. Bu nedenle Allah yolunda şehit olanlar dışında cennete giren hiç kimse yeniden dünyaya gelmeyi arzulamaz. Şehit ise gördüğü makamın büyük mükâfatından ötürü on defa daha ölmek için dünyaya dönmeyi temenni eder (Bkz. Buhârî, Cihâd, 21). Bunun için şehadetin mükâfatını bilen Müslümanlar sıradan bir şekilde eceliyle ölmeyi değil Allah yolunda ölmeyi murat etmişlerdir. Kul Deli, aşağıdaki dörtlükte görüldüğü üzere normal bir şekilde ölmeyi değil, Allah yolunda canını feda etmeyi arzulamakta; sonraki dizelerde de bu arzusunu sürdürmektedir:

Cânım başım fedâ olsun
'Azrâil boşına gelsün
Varsun bir gayrı cân alsun
Cânım aña virmem Allâh

'Ömrümün günü gelmeden
Açılan gülüm solmadan
'Azrâil cânım almadan
Saña kurbân idem Allâh

Hiç kimse akıbetinin ne olacağını bilemez. Bunun için Müslümanlar korku ile ümit arasında bir hayat yaşamaktadırlar. Müslümanlar akıbetleri hakkında Allah'tan korktukları kadar Allah'ın rahmetinden ümit kesmemekle de mükelleftirler (Bkz. El-Secde, 32/16). Kul Deli, akıbetinin ne olacağını merak etmekte, amellerinin ıslahı ve kabir sorgusunda kendisine yardımcı olması için Allah'tan yardım dilemektedir:

Bilmem ne olur hâlimi
İslâh eyle a' mâlîmi
Kabr içinde sû' âlimi
Seniñle vireyim Allâh

Kur'an-ı Kerim'de kıyamet gününde cereyan eden olaylar dehşetli bir şekilde tasvir edilmektedir. Müslümanların işledikleri iyi amellerle bu güne hazırlık yapmaları istenmektedir (bkz. el-Tekvir, 81/1-14; el-İnşirah, 94/1-8). Kıyamet koştuktan sonra

cehennem tüm dehşetiyle mahşer alanında toplanan insanların üzerine gelecektir. Cehennemden dehşetinden ve uğultulu sesinden ötürü korkudan küfre sapanların gözleri yuvalarından fırlayacaktır (Bkz. el-Enbiya, 97/21). Bu nedenle Kul Deli, cehennem azabının verdiği dehşetli korkudan emin olmak ve sırat köprüsünden selametle geçmek için din gününün sahibi olan Allah'ın kendisine yakın olmasını dilemekte, yardım ve inayetini talep etmektedir:

Kıyâmet günü olunca
İsrâfil sûri urunca
Cümle cânlar uyanınca
Seniñle uyanam Allâh

Sensin kulları korkudan
Emîn eyle bu kaygıdan
Tamu üstünde köprüden
Seninle geçeyim Allâh

Münâcât türlerinde genel olarak dört büyük melek olan Azrail, Cebrail, Mikail ve İsrail görevleriyle birlikte zikredilir. Kul Deli, bu geleneğe uyarak aşağıdaki örneklerde görüldüğü üzere Azrail ve İsrail'i görevleriyle birlikte anmıştır:

'Ömrümün günü gelmeden
Açılan gülüm solmadan
'Azrâil cânım almadan
Saña kurbân idem Allâh

Kıyâmet günü olunca
İsrâfil sûri urunca
Cümle cânlar uyanınca
Seniñle uyanam Allâh

Kişi Allah'tan bir şey istediği vakit acziyetini belirterek alçak gönüllülükle ve için için istemelidir (Bkz. el-Araf, 7/55). Kul Deli, duasının kabul olması için enâniyet ve kibirden uzaklaşarak bir dilenci gibi Allah'ın kapısında bağışlanma talep etmekte, Allah'tan isteklerine karşı kendisini mahzun etmemesini dilemektedir:

Kapuña gelmişem sâ'il
Umduğuma eyle nâ'il
Mahzûn itme şânıñ degil
Kapuña gelmişem Allâh

7. Transkripsiyonlu Metin*

[57a]

İşit imdi münâcâtı
Kabûl eyle bu hâcâtı
Saña yalvarayım katı
Red eyleme sözüm Allâh

Sana dirim yâ ilâhî
Señsiñ sultanlarıñ şâhı
Buñca itdim hem günâhı
Bağışla sen beñi Allâh

Nefsin hevâsına uydum
Günâh deryâsına daldım
Tövbe idüp nâdim oldum
‘Afv eylesen hemân Allâh

Ben kuluñ sabrı hiç yokdur
Bilürem ‘isyânım çokdur
Senden gayrı kayyûm yokdur
Yâ ben kime varam Allâh

Bildirdin ‘akl ile dile
Zikr eyledim bile bile
Bu ‘aşk ile bu derd ile
Seniñlen eylesem Allâh

Böyledir Bârî’niñ emri
Çâre yokdur sabırdan gayrı
Baña virdicegiñ ‘ömri
Yoluñda dökdüm ey Allâh

Abdest deyü aldığımı
Namâz deyü kıldığımı
Tâ‘at deyü idüğimi
Kabûl eyle hemân Allâh

Her ne virdiñ ise baña
Emânet eyledim saña
Gayrı cevâb yokdur aña
Benim bu sözümden yâ Allâh

Beyaz eyle kara yüzi
Neyleyem görmeyan gözi

* Sadece aslı uzunluklar ve ñ gösterilmiştir.

Bunda söyledigim sözi
Señinle söyleşem Allâh

İşit imdi bu sözümü
Kabûl eyle niyetimi
Hatâdan sakla özümü
Saña ısmarladım Allâh

[57b]

Öldür beni döke kanı
Eyleme dîni î mânı
Baña virdicegiñ cânı
Gine saña virem Allâh

‘Ömrümün günü gelmeden
Açılan gülüm solmadan
‘Azrâil cânım almadan
Saña kurbân idem Allâh

Çün bu cânı virdin baña
Gine virem cânı saña
‘Azrâil sultânına
Gönderme sen beñi Allâh

Cânım başım fedâ olsun
‘Azrâil boşına gelsün
Varsun bir gayrı cân alsun
Cânım aña virmem Allâh

Kurbân olsun cânım gine
Kabûl eyle döne döne
Karanlık kabirde sine
Seniñle gireyim Allâh

Bilmem ne olur hâlimi
İslâh eyle a‘ mâlimi
Kabr içinde sù‘ âlimi
Seniñle vireyim Allâh

Kıyâmet günü olunca
İsrâfil sùrı urunca
Cümle cânlar uyanınca
Seniñle uyanam Allâh

Sensin kulları korkutan
Emîn eyle bu kaygıdan

Tamu üstünde köprüden
Seninle geçeyim Allâh

Çâre yokdur kurtulmağa
'Ayıplarım seyr olmağa
Günâhlarım tartılmağa
Seninle varayım Allâh

[58a]

Bak şu feleğîñ işine
Ne gelür garîb başıma
Hisâb virmege karşuna
Seniñle durayım Allâh

Şükür hamdım ni'metine
Gark eylesen rahmetine
Halk itdiğin cennetine
Seninle gireyim Allâh

Dertli kuluñ göñli ğamda
Muhabbetde vardır cânda
Ebed ayrılmaz mekânda
Seniñle olayım Allâh

Ta'rif idüp söyleyeni
Yazup dahı diñleyeni
Lutfuñla yarlığağul yâ Ğani
Bugün bizi hemân Allâh

İlhâm bırakdın kalbime
Ağlayu geldim kapuña
Lâyık itme 'azâbına
Yalvarıram saña Allâh

Saña direm yüce Ganî
Yokdan var eyledin beni
Cehennemde yakma cânı
Yalvarıram saña Allâh

Ey benim yüce sultânım
Fedâ olsun başım cânım
Sen sakla dînim îmânım
Yalvarıram saña Allâh

Yüzüm karasına bakma
Cehennem nârına yakma

Beni 'âsilere katma
Yalvarıram saña Allâh

Kapunda kelbiñ olayım
Daim kapuñda durayım
Hâlimi kime diyeyim
Yalvarıram saña Allâh

Kul Deli'nin bu sözünü
Kabûl eyle niyâzını
Açıvir ğaflet gözümü
Yalvarayım saña Allâh

[58b]

Îlâhî varlığıñ hakdır
Birligine şüphe yokdur
İsterem rahmetiñ çokdur
Kapuña gelmişem Allâh

Kapuña geldi bir gedâ
Sâ'il kibir ider nide
Mahrûm itme Bârî Hudâ
Kapuña gelmişem Allâh

Kapuña gelmişem sâ'il
Umduğuma eyle nâ'il
Mahzûn itme şânıñ degil
Kapuña gelmişem Allâh

Geldim kapuña sâ'ilem
Her ne virirse kâ'ilem
Zor ile alur degilem
Kapuña gelmişem Allâh

Çokdur gönlümde tasa
Kerem eyle gitsün gussa
İsterim fazlından hisse
Kapuña gelmişem Allâh

Îlâhî bilürem seni
Sensin ganilerden ganî
Mahzûn itme bugün beni
Kapuña gelmişem Allâh

Nasib eyle ululukdan
Kısmet eyle dolulukdan

Bezmişem bu delilikden
Kapuña gelmişem Allâh

Îlâhî ağlaram güldür
'Aşkîñ ile kalbim doldur
Deliligi benden kaldır
Kapuña gelmişem Allâh

[59a]

Mansûr gibi boynum darda
Kan akıtmak vardır serde
Devâ eyle kamu derde
Kapuña gelmişem Allâh

Kabûl eyle bu dileğim
Îlâhî doldur güldür kim
Şimden girü alam merhem
Kapuña gelmişem Allâh

Çürük işlerimi sağla
Kötü huylarımı bağla
Bu yarama merhem eyle
Kapuña gelmişem Allâh

Îlâhî varlıktan geçdim
Yüzüm suyum yire saçdım
Boyun büküp avuç açdım
Kapuña gelmişem Allâh

Kul Deli'niñ bu sözünü
kabûl eyle niyâzını
Açıvir ğaflet gözünü
Kapuña gelmişem Allâh

Mâşâ'llâh bâreka'llâh ve lâ havla ve lâ kuvvete illa bi'llâhi'l-'aliyyi'l-'azîm bi rahmetike yâ erhame'r-râhimîn.

Sonuç

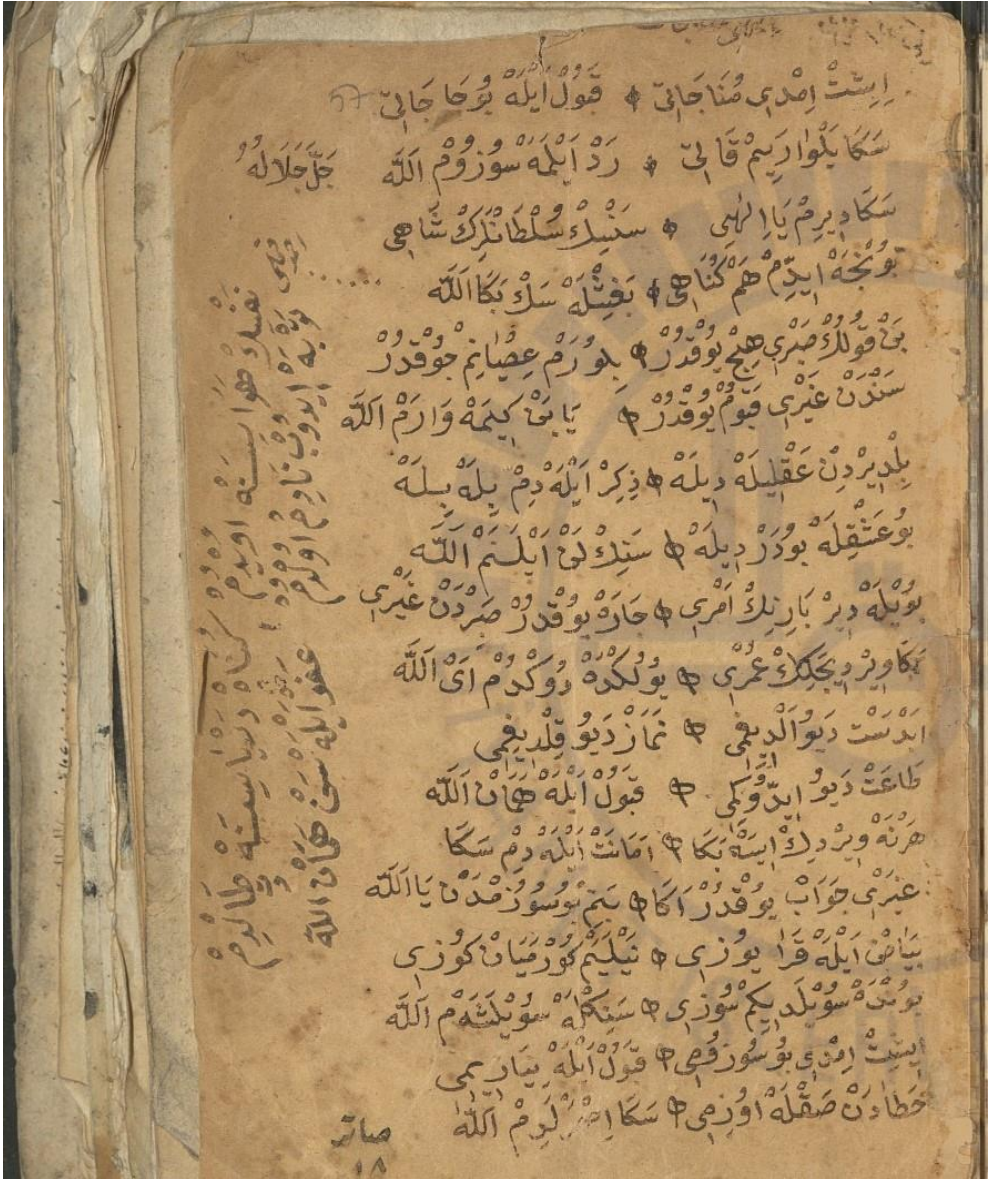
Bu çalışmayla ilk defa bir halk ozanı olan Kul Deli ve münâcâtı tespit edilerek edebiyat dünyasına tanıtılmıştır. Kul Deli Münâcâtı, latin harflerine çevrilmek suretiyle içerik açısından çeşitli konular bağlamında tahlil edilmiş, böylece dil ve edebiyat alanında çalışma yapmak isteyenlerin ve eserden faydalanmak isteyen okurların istifadesine sunulmuştur. Sadece aslı uzunluklar ve nazal ñ harfi gösterilmek suretiyle Kul Deli Münâcâtı'nın transkripsiyonu yapılmış, çalışmanın sonunda Arap harfli metnin tıpkı basımı verilmiştir.

Çalışmamızın konusunu teşkil eden Kul Deli Kul Deli Münâcâtı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yazma Eserler Kütüphanesi Dewey 810 23 numarada kayıtlı yazmanın 57a-59a varakları arasında yer almaktadır. Münâcât, 8'li hece ölçüsüyle yazılmış olup 168 mısra/ 42 dördlükten ibarettir. Münâcât, nakaratlar ihtivâ ettiğinden belirli bir ezgiyle söylenmek amacıyla yazılmıştır. Kul Deli, münâcâtını günahlara karşı pişmanlık duyarak tövbe ve istiğfar dilemek amacıyla yazdığından konusu gereği sanatlı söyleyişten uzak sade ve anlaşılır bir dil, samimi ve içten bir üslup kullanmıştır.

Kaynaklar|References

- Demirayak, K. (2018). *Arap-İslâm Edebiyatı Manzum Münâcâtlarda Şekil ve Muhtevâ*. Fenomen Yayınları.
- Dini Terimler Sözlüğü. (2009). Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Elçin, Ş. (1988). *Halk Edebiyatı Araştırmaları I*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Erdoğan, M. (2009). Divan Şiirinde Ortak Mahlas Sorunu ve Kabûlî Örneği. *ERDEM İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 53/ 55-82.
- İmam Nevevî. (1991). Riyâzü's-sâlihîn Tercüme ve Şerhi. c. 2. (Çev.İhsan Özkes). Kahraman Yayınları.
- İsen, M. (1989). *Türk Edebiyatında Mahlasdaş Şairler*. Milli Eğitim Yayınları.
- Kartal, M. A. (2018). Bir Nebevi Gelenek Olarak Münâcât ve Ebu'l-Hasan Harakânî'nin Yeni Bulunan Bir Münâcâtı. *Turkish Studies*, 13(2) , 491-515.
- Kaya, D. (2003). *Âşık Edebiyatına Giriş*. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yay.
- Koçin, A. (2011). *Türk Edebiyatında Münâcât*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Koz, M. S. (1987). “Âşık Edebiyatımızda Ortak Mahlaslar Sorunu”. *I. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri Eskişehir*: Yunus Emre Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları.
- Kul Deli Münâcâtı. Diyanet İşleri Başkanlığı Yazma Eserler Kütüphanesi, Nu: 810. 23, 57a-59a.
- Kuran Yolu Meali*. (2015). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Macit, M. (2020). “Münâcât”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 31, 562-564.
- Pala, İ. (2022). *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*. Kapı Yayınları.
- Şemseddin Sami. (1996). *Kamûs-ı Türkî*. Çağrı Yayınları.
- Uludağ, S. (1997). “Hallâc-ı Mansûr”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 15, 377-381.
- Uludağ, S. (1991). “Aşk”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 4, 11-17.
- Uludağ, S. (1995). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. Marifet Yayınları.

Ek: Kul Deli Münâcâtı Tıpkıbasım

اولادى دوتوقانى ايله دين ايجالى
 بكاوردو بجاقلانى كنه سكا ورم الله
 عمره قون كندن اعلان قونم صولدن
 عزرايل جام ليدن سكا قونان ايم الله
 جون بوغالى ورون بكا كنه ورم جان سكا
 عزرايل سلطانته كوندرة سن بكا الله
 جانم بايم دوا اولسون عزرايل بوسته كسون
 وازسون رعب جانالسون جام اكا ورم الله
 قونان اولسون جام كنه قول ايله دونه دونه
 قونلق قرونه سننه سىكله كريم الله
 بلم نه اولور خالى اصلاح ايله اعمالى
 قمار حنده سوالى سىكله ورم الله
 قيات كوني اولنجى اسرايل صوري اورنجى
 حمله جاندر اويانجه سىكله اويانم الله
 سىسنى قولدى قورقدن ايم ايله بو قشودن
 طامور اوستانده قورقدن سىكله حيم الله
 جاره بو قدر قورنجه عىلرم سيرا اولجه
 كاخليم طار طلفه سىكله وازيم الله

بو ستر فلك

بو سوليك ايشنه نه كولا عزيب باسمه
 حساب ورمكه قستونه سىكله طوريم الله
 شد ختم بعثته عرف ايله سار حننه
 خلق ايدىبى جنتنه هو سىكله كريم الله
 دريل مولد كوكي غده هو حننه وازير جانده
 اند ايلمار مكانده سىكله اولايغ الله
 نوقا ايدوب سوليني باروب دني و كليبى
 لطفله بار لعه عىل ياغنى بكون برى جان الله
 الهام برقون قلبه اعلىوا كلم قابوكة
 لايق ائمه عذابنه بوار برم سكا الله
 سكا ورم بوجه غنى بوقدن وار ايلدين بى
 بيمدن ياغنه جانى بوار برم سكا الله
 اى بيم بوجه سلطانم قدا اولسون باسم جام
 سن صغله دين ايمانم بوار برم سكا الله
 قوكده كلوا اوليم دايم قوكده طوريم
 خالى كيمه ديهه بيم بوار برم سكا الله
 قول دليزك بو سوزنى قول ايله يازنى
 اچي ورم قنك كوزنى بوار برم سكا الله

لطفلك

سكا ورم بوجه غنى
سكا ورم

صا
ع

